

ПАМ'ЯТКИ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ ЗАЛІЩИЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сидор М. О.

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Брусак В. П.*

Сьогодні актуальність вивчення і охорони пам'яток неживої природи (ПНП) займає чільне місце у охороні природи та заповідній справі. Одна з проблем вивчення пам'яток неживої природи полягає у розумінні їхньої сутності та класифікації. Різні дослідники мають своє бачення і до сьогодні ще не дійшли спільного рішення, тому відсутня уніфікована класифікація пам'яток неживої природи. Зокрема, геологи розглядають усі пам'ятки неживої природи, як геологічні [3], географи пропонують виокремлювати серед пам'яток неживої природи геологічні, геоморфологічні і гідрологічні [1; 2]. Другою проблемою є те, що багато унікальних і цінних об'єктів на досліджуваній нами території не взяті під охорону і їм не надано належний природоохоронний статус – геологічної чи гідрологічної пам'ятки природи загальнодержавного чи місцевого значення. Часто на території цих унікальних об'єктів здійснюється господарська діяльність, що може негативно впливати на їхній стан і можливості збереження.

Мета роботи – охарактеризувати пам'ятки неживої природи Заліщицького району Тернопільської області, оцінити стан і проблеми їхньої охорони у складі природно-заповідного фонду.

Поняття “пам'ятка природи” увів у науковий вжиток німецький географ Олександр Гумбольдт у першій половині XIX ст. під час експедиції в Південну Америку. Цим терміном він означив визначні природні утворення, зокрема, водоспад Ігуасу, віковічні дерева сельви на Гвіанському нагір'ї, скельні комплекси тощо. В Україні “пам'ятками природи” відповідно до Закону України “Про природно-заповідний фонд України” (1992) оголошують окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне і культурне значення з метою їх збереження у природному стані. В даній роботі за основу взято класифікацію пам'яток неживої природи за *змістовним принципом* (головним об'єктом їхньої цінності для охорони), за-

пропоновану Брусакон В. і Кобзяком Р. (2008), Брусакон В. і Бакун В. (2008), розділяють ПНП на три класи: геологічні, геоморфологічні та гідрологічні [1; 2].

Особливу цінність серед пам'яток неживої природи мають відслонення гірських порід, які є своєрідними свідками минулих геологічних епох нашої планети. У Заліщицькому районі на Тернопільщині у каньйоноподібних долинах річок трапляються виходи на денну поверхню порід палеозою, мезозою та кайнозою.

Серед *геологічних пам'яток* даної території є лише пам'ятки місцевого значення. Серед них: Іване-Золотецький розріз нижнього девону, Устецький розріз нижнього девону, Відслонення п'ятої тераси Дністра, Відслонення шостої тераси Дністра, Відслонення у каньйоні долини річки Серет [3; 5].

Долина р. Серет, вище греблі в с. Касперівці, має вигляд мальовничого каньйона, днище якого заповнене водосховищем [4]. Нами здійснено паспортизацію низки пам'яток природи, використовуючи методика наукового керівника [2]. Паспорт Устецького розрізу нижнього девону наведено в табл. 1.

Подільське Придністер'я загалом є багатим на *геоморфологічні ПНП*, які представлені переважно печерами і скелями. Печери зосереджені на території між долинами річок Нічлава і Збруч та мають статус геологічних пам'яток природи загальнодержавного значення [5]. Ці об'єкти увійшли у склад НПП «Дністровський каньйон» і взяті парком під охорону. На території Заліщицького району тільки окремі геоморфологічні пам'ятки природи взято під охорону. Представлені вони однією печерою, двома карстовими лійками і кількома скелями. Геоморфологічними пам'ятки природи досліджуваного району можна вважати каньйоноподібні долини річок Серет, Джурин, Дупла (Гупа), які протікають даною територією. Каньйоноподібні відтинки долин відзначаються надзвичайно високою атрактивністю та рекреаційною привабливістю.

Гідрологічні пам'ятки неживої природи у Заліщицькому районі займають незначну площу – 0,72 га. Представлені об'єктами місцевого значення, що взяті під охорону у межах НПП «Дністровський каньйон». Це такі пам'ятки: Червогородський водоспад і джерело «Біла криниця №1».

Таблиця 1

Паспорт відслонення «Устецький розріз нижнього девону»

А. Вихідні дані	
1. Назва (індекс)	Устецький розріз нижнього девону
2. Адміністративне положення	Заліщицький район Тернопільської області, на північний захід від села Устечко
3. Фізико-географічне положення	Західноподільська височинна область
Б. Розташування і походження	
1. Геоморфологічне положення	Схилове
2. Особливості розташування	Одноосібне
3. Походження	Природне
В. Опис відслонення	
1. Морфологічний тип	Вертикальне відслонення
2. Фотографія (і) загального плану	
3. Морфометрія відслонення	Висота стінки – 12 м
4. Характер відслонення	Вертикальне відслонення
5. Породи	Відклади нижнього девону червоного кольору.
6. Літологія	Пісковики, алевроліти і аргіліти червоного кольору
7. Характер поверхні відслонення, її нанорельєф	Стінка неоднорідна
8. Фотографія детального плану	
9. Текстура	Однорідна
10. Потужність різних літологічних товщ	Пісковики – 4–4,5 м, алевроліти – 3 м, аргіліти – 4,5–5 м
11. Наявні ознаки органічних решток	У відкладах трапляються рештки риб, які місцями утворюють прошарки і лінзи кісткової брекчії
12. Доступність відслонень	Добра

13. Антропогенне перетворення об'єкту та його близького до- вкілля	Антропогенне навантаження здійснюють відвідувачі розташованого неподалік Червоногородського водоспаду
14. Інші відомості	Схил частково заростає чагарниковою рослинністю
Г. Цінність відслонення гірських порід, її використання та охорона	
1. Цінність: науково-пізнавальна	Висока. Типове відслонення пісковиків, аргілітів і алевролітів нижнього девону
естетична	Висока. Мальовничий елемент ландшафту Подільського Придністров'я
культурно-історична	Висока. Неподалік розташований занедбаний Червоногородський замок
дидактична	Висока. Ознайомлення із зразками відкладів нижнього девону
спортивна	-
рекреаційна	Задовільна. Можливе розташування рекреаційного пункту на прилеглих ділянках.
екологічна	Висока. Цінне місце для вивчення заростання відслонення лучними і чагарниковими рослинами типовими для регіону
2. Атрактивність	Висока
3. Підстави представлення до охорони (для пропонованих ПП)	Об'єкт є геологічною пам'яткою природи, що входить до складу НПП «Дністровський каньйон»
4. Сучасне використання об'єкту та рекомендації щодо його використання та охорони	Відслонення може слугувати як еталонний розріз відкладів нижнього девону для демонстрації науковим працівникам, студента, учням та іншим відвідувачам національного парку
5. Площа заповідної території (га)	1 га
6. Режим утримання	Регульована заповідність
7. Тип діяльності	Активне господарське використання відсутнє

Д. Вивченість об'єкту	
1. Історія досліджень	Згадується у звітах геологічних служб та у Літописах природи національного природного парку
2. Ступінь вивченості відслонення гірських порід	Добра геологічна вивченість

Автор паспорту Сидор Марія

Заліщицький район є одним із найбагатших на пам'ятки неживої природи серед інших районів Тернопільської області. Причиною цього є особливості його геолого-геоморфологічної і гідрографічної будови. Район розташований у південно-східній частині Подільської структурно-пластової височини, що глибоко розчленована каньйонами річок Серет, Тупа, Хромова, Джурин та Поросячка. На схилах річкових долин на поверхню виходять різновікові відслонення, що є еталонними розрізами для вивчення геологічної будови даного регіону й України загалом. Високою заповідністю Заліщицький район завдячує річці Дністер та каньйону, що вона прорізала у Подільській височині. Дністровський каньйон є величава й мальовнича природна країна, Дністровський каньйон – це, образно кажучи, «книга створення світу» [4].

У межах Заліщицького району ведуться роботи з виявлення та обліку цінних об'єктів природи для того, щоб взяти їх під охорону держави. Для цього необхідно добре володіти теоретико-методичними засадами охорони неживої природи і її раціонального використання, вивчати цінні об'єкти досліджуваної території у польових умовах та класифікувати пам'ятки неживої природи під час камерального опрацювання зібраних даних.

Список використаних джерел

1. Брусак В., Кобзак Р. Стан охорони та перспективи використання пам'яток неживої природи національного природного парку “Гуцульщина”. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2008. Вип.35. С.16–27.
2. Брусак В., Бакун В. Методичні аспекти класифікації і паспортизації геолого-геоморфологічних пам'яток природи. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2011. Вип. 39. С. 44–51.
3. Коротенко Н.Е., Щирица А.С., Каневський А.Я. и др. Геологические памятники Украины. Киев: Наукова думка, 1987. 154 с.

4. Свинко Й. М., Дем'янчук П. М. Дністровський каньйон – природний геологічний музей. *Дністровський каньйон – унікальна територія туризму* : матер. Міжнародної наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 16-18 травня 2009 р. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. С. 43–47.

5. Управління екології та природних ресурсів Тернопільської області. URL: <http://www.ecoternopil.gov.ua/index.php/pryrodni-resursy/pryrodno-zapovidnyi-fond/merezha-pzf/20-merezha-pryrodno-zapovidnoho-fondu>

ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ БЕРЕЗНІВСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сказько О. Ю.

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Брусак В. П.*

Збереження цінних та рідкісних об'єктів живої і природи має таку ж давню історію, як і історія людства. А однією з найважливіших складових природного середовища є геологічне середовище та рельєф. За підрахунками фахівців-геологів [2; 3], в Україні зареєстровано понад 500 унікальних феноменів неживої природи, але існують і десятки незареєстрованих, однак не менш важливих об'єктів. Тож основними завданнями, що стоять перед науковцями географами та геологами є інвентаризація, природоохоронна оцінка і розробка рекомендацій щодо охорони пам'яток неживої природи та їхнього природно-пізнавального, рекреаційного й екоосвітнього використання. Важливою передумовою цього є розробка методичних аспектів інвентаризації (картографічної паспортизації) та уніфікованих критеріїв їхнього оцінювання, наукове обґрунтування раціонального використання пам'яток у різних регіонах країни [1, 46].

У даний час існують різні класифікації пам'яток неживої природи (передусім геологічних і геоморфологічних), які ґрунтуються на різних принципах – предметному (змістовному), генетичному, за розмірами, за науково-пізнавальною значимістю тощо. Однак можна виокремити три основні класи пам'яток неживої природи: геологічні, геоморфологічні та гідрологічні [1].

До *геологічних пам'яток* належать стратиграфічні (розрізи